MAKTABGACHA YOSHDAGI NUTQIDA NUQSONI BO‘LGAN BOLALARDA BOG‘LANGAN NUTQNI SHAKLLANTIRISHDA O‘YIN TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Murtozoqulova Nigora Shuxrat qizi
Jizzax shahar 26 DMTT

Annotatsiya. *Ushbu tezisda maktabgacha yoshdagi nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalarda bog‘langan nutqni shakllantirishda o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari yoritiladi. Tadqiqotda o‘yin faoliyatining bolalar nutqiy rivojlanishiga ta’siri, uning korreksion-pedagogik jarayondagi o‘rni hamda bog‘langan nutq ko‘nikmalarini shakllantirishdagi samaradorligi tahlil qilinadi. Nutqida nuqsoni bo‘lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda lug‘at boyligini kengaytirish, grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish, fikrni izchil bayon qilish va kommunikativ faollikni oshirishda didaktik o‘yinlar, rolli o‘yinlar, harakatli o‘yinlar hamda ijodiy topshiriqlardan foydalanish imkoniyatlari ko‘rsatib beriladi. Tezisda o‘yin texnologiyalarining bolaning individual nutqiy xususiyatlarini hisobga olish, mashg‘ulotlarga qiziqishini oshirish va korreksion jarayon samaradorligini ta’minlashdagi ahamiyati asoslanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘yin texnologiyalarini tizimli va maqsadli qo‘llash nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalarning bog‘langan nutqini rivojlantirish, mustaqil fikrlash va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish uchun samarali pedagogik vosita hisoblanadi.*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha yosh, nutq nuqsoni, bog‘langan nutq, o‘yin texnologiyalari, didaktik o‘yin, korreksion pedagogika, logopediya, kommunikativ rivojlanish, nutqiy faoliyat.*

KIRISH

Maktabgacha yosh davri bolaning nutqiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning lug‘at boyligi shakllanadi, grammatik tuzilmalarni o‘zlashtirish jarayoni kechadi hamda o‘z fikrini mustaqil va izchil ifodalash ko‘nikmalari rivojlanadi. Biroq nutqida turli nuqsonlari mavjud bo‘lgan bolalarda ushbu jarayon sekinlashib, maxsus korreksion-pedagogik yondashuvlarni talab qiladi.

Nutqida nuqsoni bo‘lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda bog‘langan nutqni shakllantirish murakkab jarayon bo‘lib, u nafaqat tovush talaffuzidagi

kamchiliklarni bartaraf etish, balki bolaning fikrlash faoliyati, so‘z boyligi, grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzishi va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Shu sababli zamonaviy logopedik va korreksion pedagogik amaliyotda bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mos samarali metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalar faoliyatining yetakchi turi bo‘lgan o‘yin jarayoni nutqni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarga ega. O‘yin texnologiyalari bolaga tabiiy va qiziqarli muhit yaratib, uning faol muloqotga kirishishini ta’minlaydi. Didaktik, rolli, ijodiy va harakatli o‘yinlar orqali bolalar yangi so‘zlarni o‘zlashtiradi, nutqiy vaziyatlarda fikr bildirishni o‘rganadi hamda bog‘langan nutq ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

O‘yin texnologiyalarining afzalligi shundaki, ular korreksion mashg‘ulotlarni bolaning tabiiy ehtiyojlari bilan uyg‘unlashtiradi. Bola o‘yin jarayonida o‘zini erkin his qiladi, topshiriqlarni majburiyat sifatida emas, balki qiziqarli faoliyat sifatida qabul qiladi. Bu esa uning nutqiy faolligini oshirish va kommunikativ to‘siqlarni kamaytirishga yordam beradi.

Shu nuqtai nazardan, maktabgacha yoshdagi nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalarda bog‘langan nutqni shakllantirishda o‘yin texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini o‘rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Mazkur tezisning maqsadi — nutqida nuqsoni bo‘lgan maktabgacha yoshdagi bolalarda bog‘langan nutqni rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining samaradorligini yoritish va ularni korreksion-pedagogik jarayonda qo‘llash imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

ASOSIY QISM

Maktabgacha yoshdagi nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalarda bog‘langan nutqni shakllantirish jarayonida o‘yin texnologiyalaridan foydalanish samarali pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. Chunki o‘yin faoliyati bolaning tabiiy ehtiyoji bo‘lib, u orqali bola atrof-muhitni anglaydi, muloqotga kirishadi va o‘z fikrini ifodalash tajribasini orttiradi. Korreksion-pedagogik jarayonda o‘yin texnologiyalaridan maqsadli foydalanish bolaning nutqiy imkoniyatlarini faollashtirish va mavjud kamchiliklarni bosqichma-bosqich bartaraf etishga yordam beradi.

Bog‘langan nutqni rivojlantirishda didaktik o‘yinlar alohida ahamiyatga ega. Bunday o‘yinlar orqali bolalarda predmet va hodisalarni tasvirlash, voqealar ketma-ketligini ifodalash, savollarga to‘liq javob berish hamda mustaqil hikoya tuzish ko‘nikmalari shakllantiriladi. Masalan, rasmlar asosida hikoya tuzish, “Davomini

ayt", "Kim nima qilyapti?", "Ortiqchasini top" kabi o'yin topshiriqlari bolaning lug'at boyligini kengaytiradi va fikrni izchil bayon qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Rolli o'yinlar ham nutqiy rivojlanishda muhim metodik imkoniyatlarga ega. Ushbu o'yinlarda bola turli ijtimoiy rollarni bajarish orqali muloqot qilish, dialog tuzish, vaziyatga mos so'zlardan foydalanish va o'z fikrini erkin ifodalashni o'rganadi. Masalan, "Shifokor", "Do'kon", "Mehmon kutish" kabi rolli o'yinlar bolalarning kundalik hayotga oid nutqiy tajribasini boyitadi.

O'yin texnologiyalaridan foydalanishda bolaning individual nutqiy xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Chunki nutq buzilishlarining turi va darajasi har bir bolada turlicha namoyon bo'ladi. Shu sababli o'yin topshiriqlari bolaning yoshiga, psixologik holatiga va nutqiy rivojlanish darajasiga mos ravishda tanlanishi lozim. Oddiy so'z va gap tuzishdan boshlab, murakkab hikoya yaratishgacha bo'lgan bosqichli tizim bolaning nutqiy imkoniyatlarini samarali rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, o'yin texnologiyalarini multimedia vositalari, ko'rgazmali materiallar va interaktiv topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish korreksion mashg'ulotlarning samaradorligini oshiradi. Vizual obrazlar, audio va animatsion vositalar bolaning diqqatini faollashtirib, yangi so'zlarni o'zlashtirish hamda ularni nutqda qo'llash jarayonini yengillashtiradi.

O'yin jarayonida bola o'zini erkin tutishi natijasida nutqiy faolligi ortadi, muloqotga bo'lgan qiziqishi kuchayadi va o'z fikrini ifodalashga bo'lgan ishonchi shakllanadi. Shu jihatdan o'yin texnologiyalari nafaqat nutqiy kamchiliklarni korreksiya qilish, balki bolaning ijtimoiy-kommunikativ rivojlanishini ta'minlovchi kompleks pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Demak, maktabgacha yoshdagi nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarda bog'langan nutqni shakllantirishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish tizimli, maqsadli va individual yondashuv asosida tashkil etilganda yuqori samaradorlik beradi.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarda bog'langan nutqni shakllantirish jarayonida o'yin texnologiyalaridan foydalanish samarali korreksion-pedagogik yondashuvlardan biri hisoblanadi. O'yin faoliyati bolaning yosh xususiyatlariga mos bo'lib, unda nutqiy faollikni oshirish, muloqotga kirishish ehtiyojini shakllantirish va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, didaktik, rolli, ijodiy va harakatli o'yinlardan tizimli foydalanish orqali bolalarning lug'at boyligini kengaytirish, grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish, voqea-hodisalarni ketma-ket bayon qilish hamda

bog‘langan nutq ko‘nikmalarini shakllantirish mumkin. Ayniqsa, rasm asosida hikoya tuzish, dialogik nutqni rivojlantirishga qaratilgan rolli o‘yinlar va ijodiy topshiriqlar bolaning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘yin texnologiyalarining samaradorligi ularni bolaning individual nutqiy imkoniyatlari, nuqson turi va rivojlanish darajasini hisobga olgan holda tashkil etishga bog‘liq. Korreksion mashg‘ulotlarda o‘yinlardan maqsadli foydalanish nafaqat nutqiy kamchiliklarni kamaytirishga, balki bolaning tafakkuri, diqqati, xotirasi va ijtimoiy moslashuvini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va interaktiv vositalarni o‘yin jarayoni bilan uyg‘unlashtirish mashg‘ulotlarning qiziqarli va samarali tashkil etilishiga imkon beradi. Bunday yondashuv bolalarning ta’lim jarayonidagi faolligini oshirib, nutqiy rivojlanish uchun zarur bo‘lgan tabiiy kommunikativ muhitni yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalarda bog‘langan nutqni shakllantirishda o‘yin texnologiyalaridan foydalanish samarali metodik vosita bo‘lib, u bolalarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish, mustaqil fikrlashini qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy muloqotga tayyorlashda muhim pedagogik imkoniyatlarga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ayupova M.Yu. Logopediya. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2007.
2. Ayupova M.Yu. Logopedik texnologiyalar. — Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2018.
3. Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q., Qayumova N.M. Maktabgacha pedagogika. — Toshkent: Tafakkur, 2019.
4. Qodirova F.R., Raxmanqulova X.M. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. — Toshkent: Istiqlol, 2006.
5. Xasanboyeva O.U., Djamilova N.N. Maktabgacha ta’lim pedagogikasi. — Toshkent: Ilm ziyo, 2013.
6. Mavlonova R.A., To‘rayeva O.T., Xoliqberdiyev K.M. Pedagogika. — Toshkent: O‘qituvchi, 2001.
7. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. — Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2000.

8. G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.

9. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. — Toshkent, 2022.

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirishga oid qaror va farmonlari. — Toshkent.